



SOCIÁLNE NÁZORY A INICIATÍVY VÝZNAMNÝCH KREŠŤANSKÝCH OSOBNOSTÍ NA KONCI STAROVEKU

doc. ThDr. Peter Gažík

Abstract:

Social Opinions and Initiatives of Notable Christian Personalities at the end of Antiquity. The article discusses social opinions and performance of selected Church representatives both in the Eastern and Western part of Roman Empire at the end of Antiquity. It was a period of prolific theological work and many-sided Church activity. Out of the many Cristian theologians of the 4th and 5th century, the article elaborates only on the most relevant ones (Basil of Great, Ambrose, John Chrysostom, Augustine of Hippo, Gregory of Great). The purpose of this work is to illustrate that alongside their theological, literary and pastoral activities, they also paid attention to challenges and issues in the social sphere.

Key words:

Christianity, Church, Basil of Great, Ambrose of Milan, John Chrysostom, Augustine of Hippo, Gregory of Great, Social issues, Social initiatives.

1. Bazil Veľký

Jedným zo slávnej trojice kappadóckych biskupov bol Bazil Veľký (o Mégas Basileios; 330-379)¹. Pochádzal z kresťanskej a zámožnej rodiny v kappadóckej Cézarey, jeho otec bol rétorom, študoval v Konštantínopole a v Aténach, kde získal rétoricko-filozofické vzdelanie. Tam sa zoznámil s Gregorom z Nazianzu, ktorý sa stal jeho celoživotným

¹ Por. Harmut Leppin, *Die Kirchenväter und ihre Zeit*, 2. Auflage (München: Verlag C.H. Beck), 26-36; Christina Abenstein, *Die Basilius-Übersetzung des Georg von Trapezunt in ihrem historischen Kontext* (Berlin: Walter de Gruyter, 2014); Luzi Schucan, *Das Nachleben von Basilius Magnus Ad adolescentes: Ein Beitrag zur Geschichte des christlichen Humanismus* (Genf: Librairie Droz, 1973); Walter Nigg, *Vom Geheimnis der Mönche*, 2. Auflage (Zürich: Diogenes, 1990); Alexander Schmitt, *Basilius der Große von Caesarea – Leben, Werk und Wirkung* (Norderstedt: Grin Verlag, 2010).

priateľom. Asi v rokoch 356-357 prijal krst. Mal záľubu v klasickej gréckej kultúre, ktorá ho neopustila ani v čase, keď našiel zmysel svojej práce v ideáloch mníšstva. Ako mních zostavil rádové pravidlá, v roku 370 sa stal biskupom v kappadóckej Cézarey. Jeho činnosť sa stala významnou pre celú severnú Malú Áziu nazývanú Pontos. Pre Bazila mníšstvo neznamenal boj proti zlému svetu, ale zaradenie do harmónie stvoreného sveta. Hlavnou úlohou mnícha je zdokonaľovanie Božieho diela a očakávanie druhého Pánovho príchodu. Očakávanie parúzie sa neodohráva v pustovníckej samote, ale v spoločnom živote s inými, v činorodej práci a v službe blížnym. V tomto smere veľa urobil, bol nielen význačným teológom a organizátorom cirkevného a mníšskeho života, ale aj neúnavným podporovateľom všestrannej charitatívnej a sociálnej práce. Už ako kňaz a pomocník cézarejského biskupa Eusebia prejavil mimoriadnu obetavosť počas hladomoru, ktorý postihol Kappadóciu okolo roku 368. Ako metropolita žiadal podriadených biskupov, aby vybudovali vo svojich biskupstvách útulky pre chorých, starých a chudobných. Sám dal postaviť v blízkosti Cézarey rozsiahle charitatívne stredisko, ktorého súčasťou bola veľká nemocnica, považovaná za div sveta. Boli to tzv. „basilias“². Bazilov mníšsky rád pôsobí v pravoslávnej cirkvi dodnes. Vo východných cirkvách Bazil požíva hlbokú úctu. Spolu s Gregorom z Nazianzu a svojim bratom Gregorom z Nyssy, predstavujúcim vrchol východnej patristickej filozofie, tvoria trojicu veľkých Kappadóčanov.

2. Ambróz Milánsky

Súčasníkom Bazila bol milánsky biskup Ambróz (Ambrosius; 334, resp. 339-397)³ patriaci k veľkým cirkevným otcom kresťanského Západu. Pochádzal z Trevíru zo vznešenej rodiny, jeho otec bol vysokým cisárskym dôstojníkom galskej prefektúry, skoro však zomrel a Ambróz sa vrátil do Ríma, kde vyštudoval právo a rétoriku. Roku 370 sa stal miestodržiteľom Ligúrie v Miláne. Po smrti milánskeho biskupa Auxentia došlo k sporom

² Rudolf Řičan, Amedeo Molnár, *12 století církevních dějin* (Praha: Kalich, 1989), 175.

³ Por. Harmut Leppin, *Die Kirchenväter und ihre Zeit*, 2. Auflage (München: Verlag C.H. Beck), 61-73; Peter Gemeinhardt, *Die Kirche und ihre Heiligen: Studien zu Ekklesiologie und Hagiographie in der Spätantike* (Tübingen: Mohr Siebeck, 2014), 125-126; Ernst Dassmann, *Ambrosius von Mailand: Leben und Werk* (Stuttgart: Kohlhammer, 2004); Gunther Gottlieb, *Ambrosius von Mailand und Kaiser Gratian* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1973).

medzi niceánmi a ariánmi, ktoré sa Ambróz snažil urovnať. Avšak na jeho prekvapenie ho obidve strany zvolili za biskupa, keďže sa tešil všeobecnej vážnosti. Ambróz sa voľbe bránil, nemal teologické vzdelanie a iba sa pripravoval na krst. Napokon súhlasil a osem dní po krste bol 7. decembra 374 vysvätený za biskupa. Následne zvládol aj teologické štúdium pod Simpliciánovým vedením. Dokázal spájať rímsky zmysel pre praktickosť s vlastným psychologicko-pedagogickým talentom. Výsledkom bola pozoruhodná literárna a pastoračná činnosť, do ktorej zahrnul aj starostlivosť o jednoduchý ľud, najmä o sociálne slabých a chorých.

Ambróz vynikal charakterom a morálnymi zásadami. Voči odporcom vedel vystupovať tvrdo a nekompromisne, čím si získal rešpekt aj medzi vladármi. Na jeho žiadosť dal cisár Gracián odstrániť sochu bohyne Victorie zo senátu, ktorú odstránili už za Konštantína, ale počas krátkej Juliánovej vlády bola znovu vrátená. Známym sa stal jeho zákrok proti cisárovi Teodóziovi I. v roku 390, ktorý sa podrobil jeho požiadavke urobiť verejné pokánenie za to, že svojim vojskom dal pobiť okolo sedemtisíc ľudí v Solúne za incident spôsobený rozvášneným davom v cirkuse, pri ktorom prišlo o život niekoľko štátnych úradníkov.⁴ Ambróz často zdôvodňoval svoj kritický postoj k vláde prospechom, ktorý vraj panovníkovi prináša aj možnosť občanov slobodne vyjadrovať svoje názory. V tomto prípade rozhodne trval na svojej požiadavke a Teodóziovi až po oľutovaní neuváženeho činu dovolil vstúpiť do milánskeho chrámu.⁵

Ak voči mocným dokázal byť Ambróz pevný a neústupný, voči slabým prejavoval láskavosť ako pastier, ktorý si získal povesť otca sirôt a ochrancu bezmocných. Nebolo to len v určitých prípadoch. Ambrózova činnosť na sociálnom poli bola premyslená a sústavná. Prejavoval živý záujem o riešenie sociálnych problémov prostého ľudu. Jeho pripravenosť pomáhať sa ukázala aj vtedy, keď za účelom vykúpenia odvedených kresťanov predal aj zlaté bohoslužobné nádoby. V čase biedy povzbudzoval kňazov, aby veľkodušne a nezištne pomáhali tým, ktorí to najviac potrebovali. Svedčia o tom aj jeho slová: „Hladným patrí chlieb, ktorý ty držíš, nahým šaty, ktoré uschovávaš zavreté.“ Pripomínal im tiež, aby nezabúdali na tých, ktorí na seba nemôžu nijako upozorniť:

⁴ Paulinus, *Vita sancti Ambrosii* (PL 14), 24.

⁵ Berthold Altaner, *Patrologie* (Freiburg: Herder Verlag, 1959), 340n.

„Pamätaj na tých, čo sú vo väzení; takisto majú mať miesto v tvojej pamäti chorí, čo ti nemôžu kričať do uší.“⁶ Ambróz videl zmierňovanie biedy v účinnom preukazovaní milosrdenstva. Pokladal ho za bohumilú cnosť a jednu z prvoradých povinností kresťana. Samotné milosrdenstvo opisuje takto:

„Tiež milosrdenstvo je dobrá vec: ono činí dokonalým, pretože napodobňuje Otca, ktorý je dokonalý. Nič nerobí kresťanskú dušu takou cennou, ako práve milosrdenstvo: zvlášť k chudobným, ktorým kresťania dokazujú, že dary prírody považujú za spoločné. Príroda vydáva plody zeme, aby ich všetci mohli užívať, aby si teda dával chudobnému to, čo vlastníš, a aby si pomáhal tomu, kto sa ti podobá a znáša tvoj osud. Ty mu dáš mincu a on dostane život; ty mu dáš trochu peňazí a on ho považuje za celý svoj majetok. Niekoľko tvojich peniažkov je pre neho celou rentou. Ak odievaš nahého, odievaš spravodlivosťou seba samého; ak necháš vojsť pod svoju strechu cudzinca, ak prijmeš núdzneho človeka, on pre teba získa priateľstvo svätých a večný príbytok. To nie je bezvýznamné dobrodenie. Rozsievaj hmotné statky a získavaš statky duchovné. Je vsutku šťastný ten, z ktorého domu chudobný nikdy nevyšiel s prázdnyimi rukami. A nikto nie je šťastnejší než ten, kto rozumie potrebám chudobného, lebo Hospodin ho v zlý deň zachráni (Ž 41,2), pretože bude jeho dlžníkom za jeho milosrdenstvo“⁷

Podľa Ambróza mali milosrdenstvo preukazovať najmä majetní a zámožní ľudia, ktorí však pre vlastné lakomstvo a sebecko toho často neboli schopní. Preto jeho kritika mierila hlavne do ich radov:

„Pán Ježiš nenachádza zaľúbenie v tom, kto mu prináša obeť oblečenú v purpure, ale v tom, kto krotí svoje vášne a nechá prevládať rozum nad ich bezuzdnosťou. Modlite sa teda, ó bohatí! Vaše skutky nie sú Bohu milé. Modlite sa za svoje hriechy a za svoje hanebné činy; a prinášajte dary svojmu Pánu Bohu. Oplácajte mu prostredníctvom chudobných: splácajte dlhy prostredníctvom potrebných, požičiavajte mu

⁶ Rajmund Ondruš, *Blízki Bohu i ľuďom* (Trnava: SSV), 676.

⁷ Ambrosius, *De officiis ministrorum* (Pl 14-17), I 36-39.

prostredníctvom núdznych: nemôžete ho utešiť iným spôsobom z dôvodu vašich hanebností.“⁸

Ambróz bol dôsledným obhajcom autority cirkvi a kresťanskej viery. Zároveň svojimi verejnými krokmi predznamenal neskoršie spory, či vládár bude nad cirkvou alebo cirkev nad vládarom. V jeho dobe tieto sily boli ešte v rovnováhe.⁹ Ambróz požíval úctu a vážnosť, lebo sa zriekol vysokého svetského postavenia a prijal službu v cirkvi podľa zásad evanjelia.¹⁰

3. Ján Zlatoústý

Na Východe, okrem Bazila Veľkého, zasluhuje pozornosť predovšetkým biskup Ján Zlatoústý (Ioannes Chrysostomos; 344-407)¹¹, ktorý sa vyznačoval svojim bezprostredným stykom s ľuďmi a okrem náboženských a politických otázok si všimol aj sociálne pomery. Pochádzal z bohatej rodiny v Antiochii, bol žiakom znamenitého rétora Libania, u ktorého nadobudol široké vzdelanie. Pravdepodobne v roku 367 prijal krst a odišiel do kláštora, ktorého predstaveným bol Diodor z Tarzu. Po návrate do Antiochie ho biskup Meletios vysvätil za diakona a roku 386 bol biskupom Flavianom vysvätený za kňaza v Antiochii. Tu ostal dvanásť rokov a získal si povest' svojou literárnou činnosťou, kazateľským umením a diakoniou. Po smrti patriarchu Nektaria bol na príkaz cisára Arkadia povolaný do Konštantínopolu a napriek svojmu zdráhaniu roku 398 vysvätený za biskupa a ustanovený za konštantínopolského patriarchu. Naďalej pokračoval v literárnej, kazateľskej a charitatívnej činnosti. Žil jednoduchým životom v službe chudobným. Jeho predchodca Nektarios sa prispôboval nákladnému životnému štýlu cisárskeho dvora,

⁸ Ambrosius, *De Nabuthae historia* (Pl 14-17), 16, 66-67.

⁹ Josef Češka, *Římský stát a katolická církev ve IV. století* (Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1983), 120.

¹⁰ Por. Martin Biermann, *Die Leichenreden des Ambrosius von Mailand: Rhetorik, Predigt, Politik* (Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 1995), 67nn.

¹¹ Por. Harmut Leppin, *Die Kirchenväter und ihre Zeit*, 2. Auflage (München: Verlag C.H. Beck), 47-60; Peter Gemeinhardt, *Die Kirche und ihre Heiligen: Studien zu Ekklesiologie und Hagiographie in der Spätantike* (Tübingen: Mohr Siebeck, 2014), 7 a 118; Jutta Tloka, *Griechische Christen – Christliche Griechen: Plausibilisierungsstrategien des antiken Christentums bei Origenes und Johannes Chrysostomos* (Tübingen: Mohr Siebeck, 2005); Karin Krause, *Die illustrierten Homilien des Johannes Chrysostomos in Byzanz* (Wiesbaden: Reichert Verlag, 2002).

usporadúval časté hostiny a radovánky, čo odporovalo kresťanským zásadám.¹² V prepychu sa zabúdalo na chudobných a morálka duchovenstva klesala. Okrem toho intrigy a nečestné spôsoby hrubo narúšali základné požiadavky sociálnej spravodlivosti. Ján proti týmto javom rozhodne vystúpil. S nápravou začal od seba, z patriarchovho paláca odstránil luxus, skoncoval so slávnostnými hostinami, sám žil jednoducho a skromne, čo požadoval aj od ostatných kňazov. Zasiahol aj do bohoslužobného života. Veriaci s porozumením prijímali jeho reformy a zmeny, ktoré zodpovedali ich cíteniu a spolu s jeho úchvatnými kázňami prehľbovali vieru a zbožnosť. Ale najviac si Ján získal jednoduchý ľud svojou široko založenou dobročinnosťou. To, čo ušetril úspornými opatreniami, išlo na podporu chudobných a na zriaďovanie charitatívnych útulkov.

Nie všetci prejavovali sympatie s Jánovom mnohostrannou činnosťou. Intrigy na cisárskom dvore i v samotnom duchovenstve a jeho priama povaha sa čoskoro dostali do konfliktu. Cisársky dvor a skorumpované duchovenstvo jeho iniciatívy sledovali nevôľou. Všetko začalo Jánovým káraním svetskej márnivosti, čo sa chápalo ako otvorená kritika vznešenej šľachty a cisárskeho dvora. Zvlášť si znepriatelil cisárovnú Eudoxiu, ktorá jeho kázne proti ženskej pýche zobrala osobne a na jej popud alexandrijský patriarcha Teofil roku 401 zvolal synodu do vily „Pri dube“ (Ad quercum) neďaleko Chalcedónu.¹³ Tu sa mal Ján zodpovedať za svoje činy, zvlášť za urážku jej cisárskeho majestátu. Zámienkou na odstránenie nepohodlného kazateľa bol fakt, že sa ujal vyhnaných egyptských mníchov, ktorých vypudil alexandrijský patriarcha Teofil, Jánov odporca. Na synode bol Ján biskupmi zosadený a cisárom Arkadiom poslaný do vyhnanstva.

Je poľutovaniahodné, že sa tak stalo za výdatnej súčinnosti jeho cirkevných neprajníkov, ktorým sa nepáčila Jánova askéza, neúprosná kritika nespravodlivých sociálnych pomerov a pranierovanie nešvárov v duchovenskom stave.¹⁴ Za týchto okolností vysoká cirkevná hierarchia na čele s biskupom Teofilom, ktorý neochotne pozoroval rastúcu popularitu a autoritu konštantínopolského biskupa, použila vtedy bežný prostriedok k dosiahnutiu cieľa: spochybnenie pravovernosti nepohodlného biskupa. Ján

¹² Amedeo Molnár, *Listky o mladej cirkvi* (Praha: Kalich, 1952), 89.

¹³ Molnár, *Listky o mladej cirkvi*, 90.

¹⁴ Sozomenos, *Historia ecclesiastica* (Berlin: GCS, 1960), VIII 3,1.

bol obvinený nielen z urážky jej veličenstva, ale aj z origenovských bludov.¹⁵ Na krátky čas bol síce cisárskym dvorom znovu povolaný, ale po dvoch mesiacoch opäť donútený odísť na odľahlé miesto v Malej Ázii a potom až na východné pobrežie Čierneho mora. Avšak prv ako došiel na určené miesto, zomrel na následky útrap trojmesačného putovania.

Ján nekritizoval iba vznešené panstvo, cisársky dvor a duchovenstvo, ale aj zámožných konštantínopolských kresťanov, ktorí vlastnili nemalé statky. Vytýkal im, že sa málo starajú o spásu svojich kolónov a nabádal ich, aby ich viac získavali pre kresťanskú vieru, aby im hmotne pomáhali a sami na svojich pozemkoch stavali kostoly a materiálne tam zabezpečovali kňazské miesta.¹⁶ Medzi najvýrečnejšie doklady Jánovho sociálneho zmýšľania patria jeho slová ešte z čias kňazského pôsobenia v Antiochii v rokoch 386 až 397:

„Chudobní sú to, ktorí ma k vám poslali. Pohľad na nich ma k tomu prinútil. Keď som sa prechádzal námestím a ulicami do vášho zhromaždenia, videl na ceste jedných so znetvorenými rukami a vyhasnutými očami, iných plných vredov a nezahojiteľných rán; keď som videl ich údy plné hnisu, ktoré už z tohto dôvodu mali byť trochu obviazané, považoval by som sa za vinníka tejto hroznej biedy, keby som vám o tom nehovoril. Napádajú ich dvaja nepriatelia: vo vnútri hlad, zvonku zima. Potrebujú lepšiu stravu, teplejší odev, strechu nad hlavou, posteľ, obuv a mnoho iného potrebného k životu. A najsmutnejšie na tom je, že nemajú možnosť nájsť prácu. Nikto týchto chudákov nepotrebuje, nikto im nedá nič zarobiť. Podajme im svoju milosrdnú ruku.“¹⁷

To, že Ján nezostal iba pri pozorovaní neutešených sociálnych pomerov, ale aj navrhoval konkrétne riešenia, vidieť v jeho výklade Matúšovho evanjelia v 66 homílii:

¹⁵ Sozomenos, *Historia ecclesiastica*, VIII 14,11.

¹⁶ Ioannes Chrysostomos, *Homiliae in Acta apostolorum* (PG 60), 18,4.

¹⁷ Ioannes Chrysostomos, *De eleemosina*, 1.

„Pozrime sa na naše mesto (pozn. Antiochiu). Desatina občanov je bohatých. Chudobných, ktorí nemajú nič, je tiež desatina. Ostatní stoja uprostred. Deľme všetkých ľudí v meste počtom núdznych a uvidíte, aké je to zahanbujúce. Nadmerných boháčov je málo, bohatých hodne, naproti tomu chudobných je omnoho menej. A predsa, o koľko viac je tých, ktorí by mohli živiť hladných, mnoho chudobných si líha s prázdny žalúdkom. Nie žeby im bohatí nemohli poskytnúť to najnutnejšie, ale bohatí sú príliš tvrdí a neľudskí. Keby bohatí a aj tí, ktorí môžu dať, si medzi sebou rozdelili tých, ktorí potrebujú chlieb a šaty, zistilo by sa, že jeden chudobný by pripadol sotva na päťdesiat či sto ľudí. A predsa pri takomto množstve tých, ktorí by mohli poskytnúť to najnutnejšie, denne chudobní bedákajú nad svojou chudobou. Aby si poznal neľudskosť takéhoto jednania, pozri sa na cirkev, ktorá má dôchodok jedného z tých bohatých a jedného z tých stredne bohatých. Uváž prosím, koľko vdov, koľko panien denne živí. Ich počet dosahuje až tritisíc. K tomu pripočítaj uväznených v žalári, nemocných v nemocniciach, zdravých, pocestných, mrzákov, služobníkov oltára, ktorých živí a šatí a iných, ktorí denne náhodne prichádzajú. A tým nie sú jej možnosti ešte vyčerpané. A preto, keby desať ľudí chcelo poskytnúť len trochu málo, nebude žiadneho chudobného. S Božou milosťou by mohlo naše mesto užiť desať miest.“¹⁸

Je skoro neuveriteľné, že autorom týchto myšlienok a celkom moderných návrhov ako pomôcť riešiť ťažkú situáciu ľudí v núdzi bol človek žijúci v 4. stor. Na základe predloženého textu je badateľné, že Ján Zlatoústý bol človekom s otvorenými očami, umom a srdcom pripravený pomáhať a konať v prospech blížnych. Všetko jeho úsilie v kazateľskej, pastoračnej a charitatívnej oblasti smerovalo k zvýšeniu mravnej a sociálnej úrovne duchovných a prostého ľudu.

¹⁸ Ioannes Chrysostomos, *Homiliae in Mattheum*, 66.

4. Augustín z Hippa

Najväčšou osobnosťou západnej patristiky bol Augustín (Aurelius Augustinus; 354-430)¹⁹, ktorý svojim myslením a dielom trvalo ovplyvnil duchovný vývoj cirkvi. Pochádzal z Tagasta v Numídií, študoval rétoriku v Kartágu, ktorú v tomto meste neskôr aj vyučoval. Čítal antických autorov, najmä Cicera, ale dostal sa pod vplyv manicheizmu, z ktorého sa vymanil až po deviatich rokoch. V roku 383 sa stal učiteľom rétoriky v Ríme a potom v Miláne, kam ho nasledovala aj jeho matka Monika, zbožná kresťanka. Tu spoznal biskupa Ambróza, ktorého osobnosť a kázne na neho silne zapôsobili. Začal sa zaujímať o kresťanstvo, študoval Písmo a diela novoplatonikov, vďaka čomu poznával Boha ako čisto duchovnú bytosť a Krista ako večné Božie Slovo. Rok 386 bol prelomový. Zanechal učiteľstvo rétoriky, skoncoval s dovtedajším životom a v okolí Milána sa začal pripravovať na krst, ktorý v nasledujúcom roku prijal od Ambróza. Následne sa rozhodol k návratu, ostal však ešte rok v Ríme a potom sa natrvalo vrátil do severnej Afriky. V roku 391 na požiadanie biskupa Valeria bol vysvätený za kňaza a o päť rokov aj za biskupa v meste Hippo. Predchádzajúce hľadanie, krízy, zápasy, ale aj filozofické záujmy celkom ustúpili teologickej orientácii a cieľavedomej cirkevnej práci, nezabúdajúc ani na sociálnu oblasť.

Augustín bol najplodnejším teologickým autorom západnej latinskej cirkvi. Za to, čím sa stal, v mnohom ohľade vďačil milánskemu biskupovi Ambrózovi o ktorom sa vyjadril, že „bol najlepším človekom, akého kedy poznal“ a mal na to svoje dôvody. Aj keď bol Augustín predovšetkým hlbavým mysliteľom, teológom, ktorý sa venoval množstvu filozofických a dogmatických otázok, predsa mal na zreteli aj sociálne problémy. Na tom má takisto zásluhu jeho učiteľ Ambróz, ktorý formoval jeho cit pre sociálnu spravodlivosť, čo prezrádza aj výrok: „Skúmaj, koľko ti Pán Boh dal a vezmi z toho, koľko ti stačí,

¹⁹ Por. Harmut Leppin, *Die Kirchenväter und ihre Zeit*, 2. Auflage (München: Verlag C.H. Beck), 86-100. Peter Gemeinhardt, *Die Kirche und ihre Heiligen: Studien zu Ekklesiologie und Hagiographie in der Spätantike* (Tübingen: Mohr Siebeck, 2014), 109; Hubertus R. Drobner, *Augustinus von Hippo, Sermones ad Populum* (Frankfurt am Main: Peter Lang, 2010); Susanne Schröder, *Augustinus von Hippo – Jugend und Erziehung* (Norderstedt: Grin Verlag, 2006); Kurt Flasch, *Was ist Zeit? Augustinus von Hippo: Das XI Buch der Konfessiones* (Frankfurt am Main: Klostermann, 2004); Ralph Hennings, *Der Briefwechsel zwischen Augustinus & Hieronymus & ihr Streit um den Kanon des Alten Testaments & die Auslegung von Gal. 2,11-14* (Leiden: Brill, 1994); Therese Fuhrer, *Augustin contra Academicos* (Berlin: Walter de Gruyter, 1997); Klaus Kahnert, *Entmachtung der Zeiten?: Augustin über Sprache* (Amsterdam: Grüner, 1999).

ostatné, čo ti leží ako prebytočné, je druhému nevyhnutné. Cudzie vlastní, kto prebytočné vlastní“.²⁰

Ambrózov vplyv na Augustína sa prejavil aj v nazeraní Augustína na boháčov a na ich svojvoľné počínanie. Podobne ako Ambróz, ani Augustín nešetřil ostrými slovami na ich adresu. Osobitne odsudzoval ich chamtivosť a honbu za majetkom:

„A hovorím vám: majte sa na pozore pred každou chamtivosťou. Ty snád' nazývaš chťivým a žiadostivým každého, kto sa chce zmocniť cudzích statkov; ja ti hovorím, aby si nezmyšľal chamtivo ani o svojich vlastných statkoch. Toto je význam slov 'pred každou'. Tak hovoril Ježiš: 'Majte sa na pozore pred každou chamtivosťou.' Je to závažné prikázanie. Ak sa cítíme slabí pred touto ťažkou úlohou, žiadajme Toho, kto nám ju dal, aby nám dal tiež sily k jej plneniu. Na peniazoch nelipne len ten, kto si prisvojuje to, čo patrí druhým, lipne na nich aj ten, kto s chamtivosťou chráni svoj vlastný majetok.“²¹

Spomedzi množstva ďalších Augustínových myšlienok, je potrebné uviesť tú, z ktorej sa zračí požiadavka nového zmýšľania a praktického konania: „Nech vás láska ku Kristovi podnecuje k tomu, aby ste naprávali čo treba, aby ste odstraňovali chyby. Nemiluj v človeku hriech, ale miluj človeka. Je dobré, keď dávaš hladnému chlieb, ale lepšie je, aby nikto nehľadoval.“²² Keď Alarichovi Germáni roku 410 dobyli a vyplenili Rím, všetkých sa zmocnila hrôza a predtucha konca ríše. Augustín však zostal pokojný v pevnom presvedčení, že cirkev nestojí a nepadá s Rímom, ale bude tu ďalej, lebo jej Pánom je Kristus.

5. Gregor I. Veľký

Významnou postavou na konci staroveku a v období prechodu k stredoveku bol Gregor I. Veľký (Gregorius Primus [Magnus]; 504-640)²³. Tento pápež pôsobil v mimoriadne

²⁰ Rudolf Košťial, *Kresťanstvo a sociálna otázka* (Liptovský Sv. Mikuláš: Tranoscius, 1946), 44.

²¹ Aurelius Augustinus, *Sermo* (PL 35), 107,3.7.

²² Aurelius Augustinus, *Tractatus 7 et 8,5 in epistolam Ioannem*. (PL 35).

²³ Por. Harmut Leppin, *Die Kirchenväter und ihre Zeit*, 2. Auflage (München: Verlag C.H. Beck), 101-111.

búrlivých časoch, ale prejavil sa v nich ako silná osobnosť. Išlo o ťažké a zložité obdobie, v ktorom stál na čele katolíckej cirkvi. Západná rímska ríša už neexistovala, doznievalo veľké sťahovanie národov, Itáliou prechádzali Longobardi a rôzne germánske barbarské kmene, ktoré plienili, zotročovali a zanechávali za sebou spúšť. To, že sa tak nestalo aj v prípade Ríma, bola veľká zásluha práve Gregora Veľkého. Právom je považovaný za poslednú významnú osobnosť kresťanského staroveku a prechodného obdobia k stredoveku. Jeho mnohotvárna praktická činnosť, najmä misionárska a organizátorská, sa stala požehnaním pre cirkev i pre spoločenské a sociálne pomery Itálie. Tak ako v prípade Bazila Veľkého, Jána Zlatoústeho, Ambróza a Augustína, aj u neho spomenieme iba to, čo má bezprostredný vzťah k sociálnym veciam. Do povedomia ľudu vošiel ako vytrvalý obhajca jeho existenčných záujmov pred ľubovôľou vládnych úradníkov. Svojou obetavosťou zmierňoval sociálnu biedu a súženie obyvateľstva v Ríme v časoch rozličných pohrôm.²⁴

Začiatok jeho pontifikátu bol komplikovaný, keď bol Rím spustošený záplavami a morovou epidémiou. Gregor Veľký vyzýval vtedy k pokániu a pokoju. Len čo mor ustúpil, požiadal sicílskeho prétora, aby čo najskôr dodal obilie pre zúbožené vyhladované obyvateľstvo, ktoré ostalo nažive. Na rímskej synode roku 595 nariadil diakonom, aby sa venovali svojim hlavným úlohám, medzi ktoré patrilo kázanie a služba chudobným. Tak aj činnosť Gregora Veľkého bola silne sociálne založená a zameraná, prospešná pre najširšie vrstvy.²⁵

6. Záver

Sociálna práca a služba kresťanskej lásky a pomoci bola v cirkvi na konci staroveku, teda v dobe od 4. do 6. stor. vcelku zdarná a s pribúdajúcimi prostriedkami a možnosťami sa ďalej rozmáhala. Rímsky štát ju umožňoval aj uľahčoval. Naďalej boli cirkvou podporovaní chudobní, nemocní, trpiaci, ale aj vdovy, siroty a nájdené deti. Boli vykupovaní zajatci a pomoc sa poskytovala aj väzňom. Začiatkom 5. stor. cisárske zákony napr. nariaďovali sudcom, aby spolu s biskupmi kontrolovali, či sa s väzňami slušne

²⁴ Berthold Altaner, *Patrologie*, 430.

²⁵ Jozef Špirko, *Patrológia - životy, spisy a učenie sv. otcov* (Prešov: Spolok P. P. Gojdiča, 1995), 211n.

zaobchádza. Cirkev sa v rámci svojich možností zastávala nielen chudobných a núdznych, ale aj inak utláčaných ľudí pred prílišným tlakom práva a moci štátu.

Napriek nespornému sociálnemu úsiliu cirkvi bolo obyvateľstvo ríše v 4. a 5. stor. stále chudobnejšie. Počas rapídne stúpajúcej biedy obyvateľstva sa cirkev mohla sústrediť iba na ešte väčšie rozšírenie charitatívnej činnosti a almužníctva. Zástupy žobrákov a bedárov sa stále viac tiesnili pri chrámoch. Úmerne tomu organizovane rástli dobročinné ústavy, útulky pre cudzincov a nemocnice. Vo východnej i západnej časti ríše boli v 4. stor. zriaďované sociálne ústavy pri rezidenciách biskupov a pričinením mníchov pod dozorom biskupa. Známu sa stala už spomenutá skupina dobročinných ústavov, ktoré dal zriadiť Bazil Veľký v kappadóckej Cézarey. Okrem neho to boli najmä Ján Zlatoústý, Ambróz, Augustín a Gregor Veľký, čo je dokladom toho, že sa nezaoberali len teologickou, literárnou, kazateľskou a inou duchovnou prácou v cirkvi, ale si všímali aj sociálne problémy a snažili sa ich riešiť. Spolu s nimi sa v tejto dobe starali o chudobných a nemocných aj niektorí zámožnejší kresťania. Tých, ktorým poskytovali pomoc, nepokladali za spoločensky bezvýznamných, ale za svojich blížnych v duchu odkazu apoštolov, ako napr. Jakuba, ktorý vo svojom liste vyzýva k utváraniu takých vzťahov, ktoré „majú byť priamo odrazom, manifestáciou evanjelia Ježiša Krista, ktorá sa má prejavovať empatiou k slabým a marginalizovaným, pričom tento vzťah má byť vyjadrený konkrétnymi skutkami kresťanskej lásky“.²⁶

Kontakt na autora:

doc. ThDr. Peter Gažík
Katedra cirkevných dejín
Evanjelická bohoslovecká fakulta
Univerzita Komenského Bratislava
Bartókova 8
811 02 Bratislava
Email: gazik@fevth.uniba.sk

Peer reviewed by:

Mgr. Radoslav Hanus, PhD.
Mgr. Maroš Nicák, Dr. theol.

[Published online Jún 26, 2017]

²⁶ František Ábel, *Úvod do Novej zmluvy* (Bratislava: Univerzita Komenského, 2015), 178.